

Yunus Emre'nin Eserlerinde Seslenme İfadeleri

Talking Expressions in Yunus Emre's Works

Nilüfer Yıldırım

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi

İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ/Türkiye

e-posta nyildirim@firat.edu.tr

orcid 0000-0001-7483-1331

doi 10.54316/dilarastirmalari.1019504

Atıf

Citation

Yıldırım, Nilüfer (2022).

Yunus Emre'nin Eserlerinde

Seslenme İfadeleri.

Dil Araştırmaları, 30: 93-114.

Başvuru

Submitted

05.11.2021

Revizyon

Revised

I.Rev. 09.11.2021

II.Rev. 01.12.2021

Kabul

Accepted

08.12.2021

Çevrimiçi Yayın

Published Online

31.05.2022

ÖZ

Seslenmeler; dikkati çekme, uyarma, saygı, sevgi ve heyecan belirtme gibi amaçlarla kullanılan dil öğeleridir. Göndericiden alıcıya yöneltmek istenen duyguları ifade etmek ve iletişimi başlatmak için seslenmelerden yararlanılır. Yazılı ve sözlü dilin vazgeçilmez ögesi olan seslenmeler edebî eserlerde de sıkça kullanılmaktadır. Makalede Türk dili ve edebiyatına, Türk kültür dünyasına damgasını vurmuş sanatçılardan biri olan Yunus Emre'nin eserlerinde kullandığı seslenme ifadelerine yer verilmiştir. Sanatçının *Dîvân*'ı ve *Risâletü'n Nushiyye* adlı eserleri taranmış, tespit edilen seslenme ifadeleri, hitap edilen varlığa göre gruplandırılmıştır. Taramalar sonunda birbirinden farklı 100'e yakın seslenme ifadesi tespit edilmiştir. *Yunus Emre Dîvânı* ve *Risâletü'n-Nushiyye*'de kullanılmış olan seslenme ifadeleri "Allah'a Yönelik Seslenmeler", "Canlı Varlıklara Yönelik Seslenmeler", "Cansız Varlıklara Yönelik Seslenmeler", "Şairin Kendisine Yönelik Seslenmeler" olmak üzere seslenilen varlık temel alınarak sınıflandırılmıştır. Seslenme ifadelerinin kullanım amacı ve yapısı örnek dizelerle açıklanmış; sanatçının dili kullanmadaki ustalığını ve becerisini göstermedeki etkisi üzerinde durulmuş; ayrıca din, tasavvuf, ölüm, ebediyet, dünya hayatı, ahiret gibi konularda şairin fikirlerine ışık tutmada bu ifadelerin araç olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bu dil kalıpları aracılığıyla Yunus Emre'nin dili kullanma biçimi, duygu ve düşünce dünyasına ait kodlar çözülmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda Yunus Emre'nin dil, edebiyat ve kültür öğeleri bakımından ilgi çekici ve zengin bir malzemeye dolu olan bu eserlerin seslenme ifadeleri bakımından da çeşitlilik arz ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, seslenme ifadeleri, Risâletü'n Nushiyye, Dîvân

ABSTRACT

Addresses are language elements that used for the purpose of attention, warning, respect, acceptance of love and respect. Addresses are used to express the emotions that are desired to be directed from the sender to the receiver and to initiate communication. Addresses, which are indispensable elements of written and spoken language, are also frequently used in literary works. In the article, the addressing expressions used by Yunus Emre, one of the artists who have left their mark on the Turkish language and literature and the Turkish cultural world, are included. The artist's *Divân* and *Risâletü'n Nushiyye* were scanned, and the identified addressing expressions were grouped according to the being addressed. At the end of the scans, nearly 100 different calling phrases were detected. The addressing expressions used in *Yunus Emre's Divân* and *Risâletü'n Nushiyye* are based on the being addressed as "Addresses Towards Allah", "Addresses Towards Living Beings", "Addresses Towards Inanimate Beings", "Addresses Towards The Poet Himself" classified as main headings and subheadings depending on the main headings. The purpose and structure of the calling expressions are explained with sample lines; the effect of the artist in showing his mastery and skill in using language were emphasized; In addition, it has been determined that these expressions are used as a tool to shed light on the poet's ideas on subjects such as religion, mysticism, death, eternity, worldly life, and the hereafter. Through these language patterns, Yunus Emre's way of using language and the codes of his world of emotion and thought were tried to be deciphered. At the end of the study, it has been seen that these works of Yunus Emre, which are full of interesting and rich material in terms of language, literature and cultural elements, also vary by vocal expressions.

Keywords: Yunus Emre, address phrases, *Risâletü'n Nushiyye*, *Divân*

0. Giriş

Bireyin zihnindeki kavramlar dünyası; onun yaşamına ait kodların, duygu düşünce ve isteklerinin yer aldığı soyut bir evrendir. Bu evrendeki soyut kavramlar, sözcükler aracılığıyla somutlaşarak dil yardımı ve konuşma yetisi ile dışa vurulur. Sözcüklerin dışa vurularak alıcıya ulaştırılmasıyla birlikte iletişim süreci başlamış olur. İnsanlar arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasının ilk aşaması, doğru bir seslenme/hitap ifadesinin kullanımıyla mümkündür. Bu bakımdan seslenme, çağırma ve hitap etme merkezli sözcükler büyük önem taşır. "*Sözü birine ya da birilerine yöneltme, seslenme*" (TDK 2011: 1106), "*birine karşı söz söylemek, bir düşünceyi duyurmaya çalışma.*" (Demiray 1988: 78) olarak tanımlanan hitaplar, hem sözlü hem yazılı dilin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bir kişinin başka bir kişi ya da grupla söz yardımıyla bağlantı kurma işi olan hitaplar, iletişimin bir türüdür. Bu nedenle iletişimin kuralları ve gerekleri aynı zamanda hitap kültürünün de kurallarını ve normlarını kapsar (Kuçkartay 1997: 257).

Seslenmeler, iletişimin gerçekleşmesinde uyaran, uyarıcı ve dikkat çekici görevini üstlenirler. Verici, alıcıya göndermek istediği mesajı sözlü veya yazılı olarak iletmeye başlarken önce ona seslenir böylece onu seslenme ifadeleri aracılığıyla iletişim ortamına çekerek bilgiyi aktarır (Alyılmaz 2009: 534). Dolayısıyla doğru bir iletişimin

gerçekleşmesi için ön şart, uygun seslenme ifadesinin kullanımınıdır. Bu durum, seslenme ifadelerinin hem dildeki hem de iletişimdeki önemini gözler önüne sermektedir.

Sesleniş kategorisi yani konuşan kişinin kendi konuşmasına bir çeşit dikkat çekme çabası, diğer dillerde olduğu gibi Türk dillerinde de özel morfolojik işarete sahip değildir. Seslenişler çoğu zaman cümlenin başında ve temel anlamı sağlayan başka bir seslenme tonunda bulunan hitaplar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Yoldaşev 2012: 441). Kullanıldığı yerde genellikle ilk unsur olma özelliği taşıyan seslenmeler, bilgiyi aktarma kanallarını açan dil birlikleridir. “*Seslenme tümleci, seslenmeli tümleç, ünlem tümleci, seslenmeli özne, seslenmeler, seslenme grupları, seslenme blokları, hitaplar, hitap blokları, hitap grupları*” (Alyılmaz 2015: 36) gibi terimlerle ifade edilen seslenmeler, sözün yöneltildiği kişinin adı, soyadı, lakabı veya zamirler olabileceği gibi o kişinin adının yerine kullanılan, konuşucunun çeşitli duygularını ve sözün yöneltildiği kişinin birtakım ayırıcı özelliklerini yansıtan sözlük anlamı taşıyan sözler de olabilir (Doğru 2018: 135). Ayrıca akrabalık ve kavim adları, bireyin sosyal hayattaki işini ve bulunduğu konumu bildiren sözler, canlı ve cansız varlıkların adı, coğrafi adlar da seslenme görevi üstlenebilir (Karaağaç 2018: 695). Seslenme görevi üstlenen varlık veya kavramların çeşitliliği, hitapların da çeşitliliğini artırmaktadır.

Dilde kullanılan birimlerin anlam ve kullanım açısından incelenerek değerlendirilmesi, özelliklerinin ortaya çıkarılması, dilin büyüğü ve güzelliklerle dolu niteliklerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır (Aksan 1998: 139). Bu bakımdan, iletişimin ilk basamağını oluşturan dil birlikleri olarak kabul edilen hitapların kullanımı da önem taşımaktadır.

Türkçenin anlatım gücünün göstergesi olan hitaplar, anlatımın akışı hakkında fikir verirken aynı zamanda seslenme, iltifat ve hakaret olgularını da içerir (Şen 2008: 627). Kültür dilbiliminin inceleme alanına giren seslenmeler/hitaplar, sözlü dilde konuşandan dinleyene; yazılı dilde yazar/şairden okura yöneliktir. Günlük konuşma dilinde sıkça kullanılan seslenme ifadelerine roman, öykü, şiir vb. edebî türlerde de rastlanmaktadır. Eserini kaleme alan sanatçı; seçtiği türün özelliklerine, belirlediği konunun gereklerine uygun seslenme ifadeleri seçerek okura hitap eder. Türk dili, edebiyatı ve kültürünün en önemli sanatçılarından olan Yunus Emre de eserlerinde seslenme ifadelerini kullanan şairlerdendir. Farklı disiplinlerde Yunus Emre ve eserleriyle ilgili çeşitli konularda kitap, makale vb. birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar içinde şairin eserlerinde kullandığı seslenme ifadelerine yer vererek onları inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Araştırma alanı, dil, edebiyat ve kültür dilbilim olan bu makalenin yazılma sebebi, kullandığı seslenme ifadeleri aracılığıyla şairin hayata, ölüme, dine dair fikirlerine ve dil kullanımına farklı bir pencereden bakma düşüncesidir. Çünkü seslenmeler, sanatçının zihniyetini yansıtmada, dili kullanma yeteneğini göstermede önem taşıyan dil birlikleridir.

Büyük Türk mutasavvıfı Yunus Emre; Allah'a, peygambere, insanlara, canlı-cansız varlıklara, soyut-somut kavramlara ve kendisine seslenmekte her sesleniş ifadesiyle din, tasavvuf, ölüm, fanilik, ebediyet, Allah'a teslimiyet, dünya hayatı, ahiret gibi çeşitli konularla ilgili duygularını etkili şekilde dile getirmektedir. Şairin kullandığı seslenme ifadeleri kuru, belirli kalıplara sıkıştırılmış, alışlagelmiş hitaplara benzeyen dil birlikleri

değildir. O, seslenme ifadelerini işlediği konuya, vermek istediği iletiye, seslendiği hedef kitlenin özelliklerine göre titizlikle seçmiştir.

Yunus Emre'nin *Dîvân* ve *Risâletü'n Nushiyye* adlı iki eseri vardır. Birçok nüshası olan *Dîvân*'ında hece ve aruz ölçüsüyle yazılmış ilahileri bulunur. Sade bir dille oluşturulmuş ilahiler; sanatçının dine, hayata, ölüme, insanlara bakış açısını ortaya koymakta ve sehl-i mümteninin en güzel örneklerini içermektedir. Usta şairin *Risâletü'n Nushiyye*'si ise öğüt içerikli bir mesnevi örneğidir. "*Öğüt haberi veren kitap*" (Günay ve Horata 2019: 41) anlamına gelen eserin girişi 13, asıl mesnevi kısmı 573 beyitten meydana gelmektedir. Şairin 1307'de yazdığı *Risâletü'n Nushiyye* "*insana kendisini tanıtan, kendisiyle başa çıkmayı öğreten, çevresiyle ilişkilerini düzenleme yollarını gösteren, Tanrı'ya karşı görevlerini unutmamayı öğütleyen bir vasiyet gibidir.*" (Günay ve Horata 2019: 41). Her iki eserinde birbirinden farklı 100'e yakın seslenme/hitap ifadesi kullanan şair, Türkçenin hitaplarla ilgili söz varlığına kendine has değişik ifadeler kazandırmıştır.

Yunus Emre'nin eserlerinde kullandığı seslenme ifadeleri şu başlıklar altında sıralanabilir:

1. Allah'a Yönelik Seslenme İfadeleri

Yunus Emre Allah'ın yarattıklarını hayranlıkla seyreder, canlı cansız her varlıkta yaratıcının izlerini görür, doğayı gözlemleyerek onun yaratma gücünün mükemmeliyetini kavrar. Bu kavrayış büyük mutasavvıfın Allah'a olan inancını, sevgisini artırır; kendi varlığını yaratıcısının varlığında kaybeder. Bu güçlü inanç ve sevgi bağı Allah'ı anarken, onu zikrederken, ona seslenirken kullandığı ifadeleri şekillendirir.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın adı olarak geçen doksan dokuz isim bulunmaktadır. "*Allah, Kur'ân'ı Kerim'de kendisini doksan dokuz kadar isimle kullarına tanıtmıştır.*" (Cebecioğlu 2009: 18). Esmâ-i Hüsnâ olarak adlandırılan ve Allah'ın vasıflarını ifade eden bu doksan dokuz ismin bazıları zât bazıları sıfat adıdır (Baba 1998: 58). Yunus, dizelerinde Allah'a seslenirken onun niteliklerini anlatan doksan dokuz isminden örnekler sunar:

*Ben eydürem kim iy Gâni nedür bu derdün dermânı
Zinhâr esirgeme beni 'ışk oduna yak Çalab'um* (Tatçı 2020: 333)

Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını vurgulayan 'gâni' adını, Yunus Emre 'iy/yâ' şeklinde iki farklı ünlemlerle kullanmıştır. Onun her şeye gücünün yettiğini "*iy kâdir*" seslenişleriyle ifade eden sanatçı, okuruna Allah'ı anlatmaya devam etmektedir:

*Sana her işde iy Kâdir bildük tercemân gerekmez
Sen olmadugun gönülde dînile imân gerekmez* (Tatçı 2020: 283)

Yunus Emre, Allah'ın varlığının sonsuz olduğunu, ezelden ebede kadar süreceğini 'kayyûm' sıfatıyla ifade etmiş ve bu sıfatı Hz. Muhammed'in Allah'a seslenişini örnekleyerek dizelerine şöyle aktarmıştır:

*Resûl eydür iy Kayyûm bunlar 'acâyib kavim
Sir denizi kılmışsın gönlini dervîşlerün* (Tatçı 2020: 309)

Yunus Emre bir dizesinde Allah'ın isimlerinden ikisini birleştirmek suretiyle hitap ifadesi oluşturmuştur. Cömert olan, istediğine istediğini karşılıksız veren ululuk sahibi Allah'a şöyle seslenmiştir:

*Bir avuç topraga bunca kıyl u kâl
Neye gerek **iy Kerîm-i Zü'l-Celâl** (Tatçı 2020: 478)*

Kulun Allah'a yakarışını anlatan aşağıdaki dizede ise sadece 'zül celal' sıfatını kullanmıştır:

*Hamd ü şükr itdi didi **iy Zül-celâl**
Bir benüm bigi yaratsar ne muhâl (Günay ve Horata 2019: 106)*

'Allah' adı, yaratıcının tüm ad ve sıfatlarını kapsayan geniş bir anlam alanına sahiptir. Bağışlayan, esirgeyen ve keremiyle kullarını doyuran Allah'a seslenişte, onun gücü ve iradesi karşısında teslim oluş vardır:

*Sensin Kerîm sensin Rahîm
Allah sana sundum elüm (Tatçı 2020: 330)*

Allah'ın doksan dokuz adı içinde olmayan ancak onun yarattıklarını yetiştirip besleme özelliğini vurgulayan bir diğer sesleniş, Yunus'un dizelerine şöyle yansımıştır:

*Sen temâşâ kılasın ben hoş yanam
Haşâli'llâh senden **iy Rabbü'l-enâm** (Tatçı 2020: 477)*

Şair, her şeye hükmetmeyi ve sahip olmayı ifade eden kavramları da Allah'a yönelik seslenme ifadeleri içinde kullanmıştır. 'Padişah, şah, sultan' gibi saltanat sahibi olanlara verilen unvanları kullanarak Allah'ın her şeye gücünün yettiğini, yarattığı her varlığa hükmeden tek makam olduğunu hatırlatmaktadır:

*Sen ayuttun **ey pâdişah** 'Yehdi'llühu li men yeşâ'
Şerikin yok senin **ey şah** suçlu kimdir itap nedir (Gölpınarlı 2020: 192)*

***İy padişâh iy padişâh** uş ben beni virdüm sana
Genc ü hazînem kamusu sensün benüm önden sona (Tatçı 2020: 225)*

Yukarıdaki dizelerde Allah'a yönelik seslenmede hem 'şah' hem 'padişah' sözcüklerini kullanan şair onun makamının yüceliğini pekiştirmiştir. "**İy padişah**" seslenişini iki kez art arda tekrarlamak suretiyle kullanmış ve gönlündeki coşku hâlini dile getirmiştir.

Yunus Emre 'padişah' sözcüğü ile birlikte Allah'ın "*Dâimî, ölümsüz, sonsuz, bâki, zevalsiz*" (Tatçı 2020: 536) vasıflarını anlatan 'lem-yezel' ifadesini kullanarak farklı bir seslenme kalıbı da oluşturmuştur:

***İy pâdişah-ı Lem-yezel** kaldum yönüm senden yana
İş bu yüzüm karasıyla vasl isterem senden yana (Tatçı 2020: 229)*

Gönlü Allah aşkıyla dolu olan Yunus'un dili de Allah'ı zikretmektedir. Kendi varlığını onun varlığında eritme isteğini her şiirinde dile getiren büyük Türk mutasavvıfı, "*şahûm*" hitabıyla Allah'a şöyle seslenmektedir:

***Şâhum** senün 'ışkun odı düşdi gönül deryasına
'Aceblemen kaynayuban ma rifetler bitdüğini (Tatçı 2020: 465)*

Şair kâinatın tek sahibi, koruyucusu olan Allah için ‘sultan’ ibaresini de seslenme sözcükleri içinde ‘iy’ ünlemiyle birlikte kullanmıştır:

*Yûnus eydür iy sultânım ‘ışk odına yandı cânım
Vîrsen eger dermânını ayırık cânım ölmez benüm* (Tatçı 2020: 359)

Yunus Emre, yaratıcısını aynı zamanda kendine en yakın dost olarak görür ve ona şöyle hitap eder:

*İy dost seni severem cân içre yirün vardur
Dün gün uyumaz oldum ‘acâyib hâlüm vardur* (Tatçı 2020: 251)

İlahilerinde Allah aşkını sıkça işleyen şair, dünyanın geçiciliğini, bedenini fani, ruhunu baki olduğu gerçeğini hiç aklından çıkarmaz. İnsanlara bu düşünceleri iletmek isterken dizelerini aracı olarak kullanır ve Allah’ın özelliklerini açıklayacak şekilde ona seslenir:

*Hak Çalab’um Hak Çalab’um sencileyin yok Çalab’um
Günâhluyam yarlıgagıl iy rahmeti çok Çalab’um* (Tatçı 2020: 333)

Yukarıda rahmet edici özelliği ön planda tutulan Allah’ın, var olan her şeyi yarattığına işaret edildiğini gösteren seslenme ifadesinin yer aldığı dize ise şöyledir:

*İy Yûnus’ı yaradan hicâb götür aradan
Sâdukam yolunda ben yalan da ‘vî kılmazam* (Tatçı 2020: 376)

Yunus Emre, yukarıda verilen dizede kullandığı seslenme ifadesi aracılığıyla kendisini yaratan Allah’ın yaratıcılık özelliğine vurgu yapmakta, kendisinden örnek vermek suretiyle kâinattaki her şeyin Allah eseri olduğu gerçeğine ışık tutmaktadır.

Şairin, Allah adının Türkçe ve Arapçadaki farklı karşılıklarını kullanarak yaratıcısına seslendiği de görülmektedir:

*Yâ Râb bu ne derttir derman bulunmaz
Ya bu ne yaradır zahmı belirmez* (Gölpınarlı 2020: 225)

*Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalab
Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine sana Çalab* (Tatçı 2020: 230)

*Yâ İlâhi ger suâl itsen bana
Bu durur anda cevâbum uş sana* (Tatçı 2020: 476)

Yunus Emre’nin Allah’a yönelik olarak kullandığı seslenme ifadelerini oluşturan sözcüklerin büyük bir kısmının kökeni Arapçadır. Bu durum Allah’ın isimlerini, özelliklerini belirten kalıp ifadelerin ve tamlamaları oluşturan sözcüklerin büyük bir kısmının Arapça kökenli oluşunun sonucudur.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Yunus Emre, seslenme ifadelerini gelişigüzel seçmemiş, kullandığı ifadeler Allah’ın yüceliğini, tasavvufun inceliklerini sığdırmıştır. Allah’a seslenirken kullandığı ifadeler aracılığıyla, yaratıyla gönül diliyle konuşmuş, aynı zamanda okura Allah’ı anlatmıştır. Allah’a yönelik seslenme ifadelerinde kullanılan sözcüklerin kökenlerine ve anlamlarına bakıldığında büyük Türk mutasavvıfının Arapça ve Farsça bildiği, din ve tasavvuf konularında derin bilgiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Allah'a yönelik seslenmelerin yer aldığı dizelerde kulun yaratıcısına olan duası ve yakarması Yunus'un diliyle ifade edilmektedir. Yunus, Allah'a seslenirken hem onun niteliklerini övmekte hem de ondan yardım dilemektedir.

2. Canlı Varlıklara Yönelik Seslenme İfadeleri

Yunus Emre'nin eserlerinde en fazla seslenen öğeler canlı varlıklardır. Bu varlıklar; insanlar, hayvanlar ve bitkilerdir. Şair, işlediği konuya bağlı olarak bu grup ya da gruplardan bir varlığa seslenerek Allah'a olan aşkını, dünya ile ilgili düşüncelerini, din ve tasavvufa bağlı çeşitli konulardaki fikirlerini ve duygu derinliğini belirtmektedir. Şairin insanlara, hayvan ve bitkilere yönelik kullandığı seslenme ifadeleri üç grupta incelenebilir:

2.1. İnsanlara Yönelik Seslenme İfadeleri

Tasavvuf düşüncesine göre insan, kâinatın gözbebeğidir. Allah'ın yaratıcılığının en mükemmel eserlerinden biri olan insan, onun varlığının da en güzel kanıtıdır. Allah'ın kendisine verdiği akıl sayesinde yaratılmışların en şerefli olma unvanına sahip olan insan, yeryüzünde gerçekleştirdiği eylemlere bağlı olarak hem en iyi en olgun hem de en kötü varlık olabilme konumundadır. Bu seçim kişinin kendi elindedir.

Yunus Emre şüirlerinde en çok insan(lar)a seslenmektedir. Bu durum, Yunus Emre'nin insana verdiği değerin doğal bir sonucudur. Şairin, Allah'ın birer tecellisi olarak gördüğü ve "yaratandan ötürü" sevdiği insan, şüirlerinin odak noktasında yer alan temalardandır.

Yunus Emre'nin, tekkelere ve belli meslek gruplarına mensup insanlara ait unvanları kullanarak seslenme ifadeleri oluşturduğu görülmektedir. Tasavvuf yoluna bağlı bir şairin bu seslenme sözcüklerini kullanması kaçınılmazdır. Veli, hoca, ahi, derviş gibi tasavvufta bir konumu olan kişilere çokça seslenen Yunus Emre, bu tür seslenişlerinde genellikle tek sözcük kullanmış ve seslenişini ünlemlerle desteklemiştir:

*Ben bende seyr ideriken 'aceb sırra irdüm **ahî**
Bir siz dahı siz de görün dostı bende gördüm **ahî** (Tatçı 2020: 447)*

*Gel **ahî iy şehriyârî** sözüümüzi dinle bâri
Hezâr gevher ü dinârı kara toprag ide bir söz (Tatçı 2020: 280)*

*Eğer derviş isen **derviş** cümle âlem sana biliş
Fuzulluğu hulka değış arada agyar gerekmez (Gölpınarlı 2020: 292)*

*Dört kitabın ma'nîsi tamamdır bir elifte
Sen elif dersin **hoca** ma'nîsi ne demektir (Gölpınarlı 2020: 275),*

*Mâhun çogusa **iy paşa** hısımın kavmun üleşe
İledeler seni sine göresin yirün tengini (Tatçı 2020: 434)*

*Sana direm **ey velî**
Tur irtе namazına*

Eger degülseñ ölü
Tur irte namazına (Tatçı 2020: 413)

Su 'âlüm var tapuna iy dervişler ecesi
Meşâyih ne buyurur yol haberi niceşi (Tatçı 2020: 434)

Şairin kullandığı hoca, veli, derviş gibi sözcüklerin ortak özelliği Allah yolunda yürüyen, Allah yolunda yürüyenlere rehberlik eden vb. anlamlar ifade etmesidir. Tekkeye giren dervişe yol gösterecek olan mürşididir. Derviş, Allah'a ulaşma yolunda rehberinin bilgisine muhtaçtır. Bu sebeple Yunus Emre; hocalara, velilere seslendiği dizelerinde onlara danışmakta dervişlerin sözcüsü olmaktadır.

Hoca, veli kelimelerinden farklı olarak saki kelimesi de tasavvufta ilahi aşkı anlatan mürşit yerine kullanılmıştır:

Toldur kadeh sungil bize 'ışk şarâbundan iy sâki
Ol badyadan gerek bize andan içe şeyh ü fakî (Tatçı 2020: 444)

Yunus Emre, seslendiği insanları özelliklerine bağlı olarak seçer, insanlara seslenirken onların özelliklerini dikkate alır. Şairin şiirlerinde seslendiği insan grubundan biri de olumsuz özellikleriyle ön plana çıkanlardır. Dünya malının ve arzularının peşinde koşan bu insanlar, Yunus'un eleştirilerinden paylarına düşeni alırlar. O, özellikle gaflet içinde olan, Allah'ı ve emirlerini unutan, ibadeti gösteriş için yapan, dünya hayatını bitmeyecek sanan, Allah'ın yarattığı güzelliklerin farkına varamayan kibir sahibi bilgisizleri eleştirmektedir. Bu tür insanlara seslendiği dizelerde genellikle nasihat etmekte, yapılması gerekenleri anlatmakta kalpleri ve zihinleri uyandırmaya çalışmaktadır. Onların düştükleri hatayı da “*ey Hakk'ı görmez, ey dünyaya aldanan, ey dostunu düşman tutan*” gibi seslenme kalıplarıyla ifade ederek anlatım güzelliği sağlamaktadır.

Eğerleyin aydır isem gör boynumda borç kalmasın
Kakır boşar söver bana aydır ki ey Hakk'ı görmez (Gölpınarlı 2020: 222)

Behey miskîn gâfil olma dünyâ fânî bâkî sanma
Ecel yiticek agzundan lokman yutmayasın bigi (Tatçı 2020: 475)

Eyâ gâfil aç gözünü gönlün yavlak uzatmagıl
Bakgil kendü dirligüne kimse 'aybın gözetmegil (Tatçı 2020: 314)

Yüri hey sâft zerrâk ne sâlûsluk satarsın
Hak'dan artuk kim ola kula dilek viresi (Tatçı 2020: 452)

Yola gitme sen egri iy bî-gâne
Senün dirlügüre sensin bahâne (Günay ve Horata 2019: 210)

İy dostnu düşmân dutan gaybet yalan söz söyleme
Bunda gammazlık eyleyen anda yiri tar olısar (Tatçı 2020: 258)

İy dünyâyâ aldanan hayırla ihsân kanı
Unutdun âhireti şefkatle imân kanı (Tatçı 2020: 462)

*İşit sözümi ya sagır
Tâ terezün gele ağır
Yalvar Çalab'una çağır
Tanla seher vaktinde dur* (Tatçı 2020: 272)

Yukarıda verilen örneklerde şairin bir topluluğa değil bir kişiye seslendiği ve aynı özellikteki insanlara bir mesaj verdiği dikkati çekmektedir.

Gerçeğin sırrına eremeyip madde dünyasında kalan, Allah'a kavuşmanın doğru yollarını bilmeyen ve tasavvufun ışığında yürüyemeyen kişiler de Yunus'un hitap ederek dikkat çektiği kişiler arasındadır. Yunus bu tür insanları yermekte, kendisini üstün görüp her şeyi bildiğini sananları, kullandığı seslenme ifadeleri aracılığıyla eleştirmektedir. Ayrıca kişinin yaptığı yanlış seslenme kalıbına dökerek o yanlışta dikkat çekmektedir:

*İy beni 'ayıblayan gel beni 'ışkdan kurtar
Ger elümden gelmezse söyleme fâsid haber* (Tatçı 2020: 236)

*İy çok kitâblar okıyan sen kim dutarsın bana dak
Tâ bilesin sırrı 'ıyân gel 'ışkdan okı bir varak* (Tatçı 2020: 296)

*İy kendözini bilmeyen söz ma'nîsin anlamayan
Hak varlığını isterisen uş 'ilm ile Kur'ândadur* (Tatçı 2020: 259)

*İy metâ'ın kalba satan güherine pûllar katan
Assıyâ ziyana satan assıya uzanmaz mısın* (Tatçı 2020: 382)

Yukarıdaki dizelerde örneklenen seslenme ifadelerinin tamamında ünlem kullanılmış ve seslenen kişilerin özellikleri sıfatlarla belirtilerek sıfat-fiil grupları oluşturulmuştur. Her hitap, kişinin özelliklerini anlatan sözcüklerle kurulmuş böylece bilinen ve klasikleşmiş hitapların dışına çıkmıştır.

Dîvân'da ve *Risâletü'n Nushiyye*'de olumlu özellikleri öne çıkarılarak seslenen kişiler de bulunmaktadır. Şair, bu insanlara seslenirken onların belirgin özelliklerini vurgulamış, belli kavramları hatırlatmış ve hitapları da ona göre oluşturmuştur. İnsan; Allah'ı ve doğru yolu aklın önderliğinde, gönlün hissiyatıyla bulur bundan dolayı akıl, insanın en önemli hasletlerindedir. Bu gerçekten yola çıkan Yunus Emre akıllı insana değer verir ve ona şöyle seslenir:

*Kanca vardun iy 'âkil bir ağızdan cümle dil
Cüz'ıyyât-ı müselsel haber virür 'akl-ı kül* (Tatçı 2020: 310)

*Gönül mü yig Kâ'be mi yig eyit bana 'aklı iren
Gönül yigdür zîrâ ki Hak gönülde tutar turakı* (Tatçı 2020: 444)

*Eyâ uslu kişi sin bir haber vir
Nerede var bize gizlenecek yir* (Günay ve Horata 2019: 152)

Aşk, dervişin gönlünde yanan bir ateştir. Derviş, o ateş sayesinde ayakta kalır ve Allah'a ulaşmak için kendisinde kuvvet bulur. Allah aşkıyla yanan kula, Yunus şöyle seslenmektedir:

İy 'ışk delüsi olan ne kaldun perakende
Ol seni delü kılan yine sendedür sende (Tatcı 2020: 421)

İy 'ışk eri aç gözünü yir yüzine kılğıl nazar
Gör bu latıf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider (Tatcı 2020: 237)

Allah'tan ayrı olan derviş gurbettedir ve çaresizdir. Gurbet ise her türlü dert, keder ve gamla doludur. Dünya yolculuğunda dertle ve gamla yoğrulan derviş, ruhunu olgunlaştırır, örnek kul olur. Bu nedenle şair gam, keder, dert, acı ifade eden sözcükleri, insana yönelik seslenme ifadelerinde belirgin şekilde kullanılmıştır:

*Benzüm sarı gözlerüm yaş
Bagrum pâre yüregüm baş
Hâlüm bilen **dertlü kardaş**
Gel gör beni 'ışk n'eyledi* (Tatcı 2020: 467)

*Yaramazdır buhl ü haset kibir mübârizdir gayet
Kökünü kaz yabana at fariğ otur **ey gam-güzâr*** (Gölpınarlı 2020: 341)

*Çün denize gark oldun boğazına geldi su
Deli gibi dalpınma **ey biçâre** battın tut* (Gölpınarlı 2020: 68)

İy bî-çâre dânişman eyit derviş dervişân
Dervişlere irişen işine pişmân olur (Tatcı 2020: 255)

Yunus Emre'nin seslendiği insanların nitelikleri kullandığı hitaplarda dile getirilmektedir. Yerinde ve usulüne göre hareket eden, doğruyu arayan ve doğru davranan, sabırlı olan, işini iyi yapan, maddenin ardındaki manayı anlayan kişiler şairin muhataplarıdır:

*Fidî cânım sara **ey togru varan**
Müşâhede bulur anı başaran* (Günay ve Horata 2019: 208)

*Fidâ cânım sara **iy sabr eyesi**
Ki sabr oldı benüm cânım gıdâsı* (Günay ve Horata 2019: 158)

*Tanrı kadîm kul kadîm ayrılmadum bir adım
Gör kul kim Tanrı kimdür anla **iy sâhib-kabûl*** (Tatcı 2020: 310)

İy ehl olan eydün bana ben niçesi döleneyüm
Ne dürlü tedbir ideyüm ya niçe sağınç sanayum (Tatcı 2020: 353)

İy sözlerün aslın bilen gel di bu söz kandan gelür
Söz aslını anlamayan sanur bu söz benden gelür (Tatcı 2020: 245)

Şair bir kısım hitap ifadesinde kendisine yönelik çeşitli söylemleri bulunan ve bazı istekleri olan kişilere seslenmektedir:

İy bana eyü diyen benem kamudan kemter
Şöyle mücrimem yolda mücrimler benden server (Tatcı 2020: 244)

İy dervîş diyen bana nem durur dervîş benim
Dervîşlik yaylasında hareketüm kış benim (Tatçı 2020: 358)

Gel iy dervîşlik isteyen eydem sana n'itmek gerek
Şerbetleri elden koyup aguyı nüş itmek gerek (Tatçı 2020: 303)

İy dün ü gün Hak isteyen bilmez misin Hak kandadır
Her kandasam anda hâzır kanda bakarsam andadır (Tatçı 2020: 252)

Bize birlik sarâyın togru beşâret ayın
Geç ikilik fikrinden kogıl benliği yâ kul (Tatçı 2020: 310)

Yunus Emre, *Dîvân*'ında geçen bir dizede Hz. Muhammed'e seslenmekte ve ona olan sevgisini dile getirmektedir. Hitabını oluştururken 'Allah'ın elçisi' anlamına gelen ifadeyi kullanmakta ve hitabı her dize sonunda tekrarlayarak sese dayalı bir ahenk oluşturmaktadır:

'İşkun ile 'âşıklar yansın yâ Resûl'allâh
İşüp 'işkun şarâbın kansun yâ Resûl'allâh (Tatçı 2020: 430)

Türkçenin güçlü şairi Yunus Emre, şiirlerinde topluluklara da hitap etmiş, hitap ederken genellikle 'dostlar, erenler, kardaşlar, yârânlar, ulular, uslular' sözcüklerini kullanmıştır. Bu sözcüklerin kullanılmasında şairin Allah'ın yarattığı insanları kardeş olarak görmesi, dost olarak benimsemesi etkili olmuştur. Bütün insanlara aynı gözle bakmak tasavvufun gereklerindedir. Yunus Emre de bu düşünceye bağlı olarak insanları kardeş olarak görmekte, kullandığı hitaplarla kucaklayıcı ve bütünleştirici bir tutum sergilemektedir. Bu tutum şairin kullandığı seslenme ifadelerinde yansımaları bulmaktadır:

Ey dûstlar ey uslular siz ayıdın beni n'ideyim
Ol dost yüzün göreliden aklım başa gelmez benim (Gölpınarlı 2020: 147)

İ dostlar işidün sözüm dün itmişem bu gündüzüm
Ben yavı kuldum kendözüm bu Hak yola giren gelsün (Tatçı 2020: 361)

İşidün iy ulular âhir zamân olısar
Sag müsülmân seyrekdür ol da gümân olısar (Tatçı 2020: 256)

İy uslular iy uslular siz eyidün ben nideyüm
Ol dost yüzün göreliden 'aklum başa gelmez benim (Tatçı 2020: 352)

İşidün iy yârânlar dem evliyâ demidür
Gelsün 'ömür sürenler dem evliyâ demidür (Tatçı 2020: 270)

Yûnus ölürse ne gam 'ışk içinde kardaşlar
'İşk yoluna uyagan ma 'şûk burcında togar (Tatçı 2020: 237)

İy yârânlar iy kardaşlar sorun bana kandayıdum
'İşk denizine taluban deryâ-yı 'ummândayıdum (Tatçı 2020: 320)

*Agar pervâze kuşlar
Tebîh okur ağaçlar
Himmet alan kardaşlar
Tur irtel namazına (Tatçı 2020: 413)*

*Yünus eydür **yârenler iy gerçeğim erenler**
Bu yolda olan hâller Allâh'a kalmış benim (Tatçı 2020: 359)*

*Yunus miskin delidir hem sözünden bellidir
Ayıplaman **erenler** bir eksiği var ise (Yağmur 2008: 335)*

Şair dost bildiği, kardeş olarak gördüğü kişilere seslenerek onlara nasihat etmekte, akıl danışmakta ve içinde bulunduğu durumu anlatmaktadır. Seslenmelerini ünlemlerle pekiştiren şair “*yârenler iy gerçeğim erenler, iy yârânlar iy kardaşlar, ey dûstlar ey uslular*” örneklerindeki gibi kelime gruplarını art arda getirerek birden fazla topluluğa aynı anda hitap etmektedir.

Hitap edilen topluluklar için kullanılan seslenme kalıplarının bir özelliği de topluluğa mensup insanların özelliklerinin belirtilmesidir. Canını Allah yoluna adayan, Allah aşkıyla yanan, gerçeği bulmak için diyar diyar gezen ve Allah’tan ayrı olmanın, dünyada bulunmanın derdiyle dertlenen kişiler, Yunus’un seslendiği insanlardan bazılarıdır. Konu ile ilgili örnekler şöyle sıralanabilir:

***İy Tanrı’yı bir bilenler cân Hakk’a kurbân kılanlar**
Ölü degüldür bu canlar ‘ışk gölünde yüzedurur (Tatçı 2020: 264)*

*Dağlar aşıp berye geçip **ey uzak sefer edenler**
İstedğin sende iken aceb bunca seferdürür (Gölpınarlı 2020: 336)*

*Gelün **hey dertlüler** gelün bu derdümden siz de alun
Dertlü bilür dertlü hâlin ya dertsüzler bunda n’eyler (Tatçı 2020: 265)*

***İy kamu derd ehli** gelün derd benim dermân benim
Kâfirdeki küfr-i nihân mü’mindeki îmân benim (Tatçı 2020: 341)*

***Müsülmânlar** zamâne yatlu oldı
Helâl yinmez harâm kıymetli oldı (Tatçı 2020: 458)*

***İy ‘âşukan iy ‘âşukan** ‘ışk mezhebi dındür bana
Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana (Tatçı 2020: 225)*

*Halâyıklar melâyıklar
Ger esrükler ger ayuklar
Sahha size **uyanıklar**
Allâh sana sundum elüm (Tatçı 2020: 331)*

*İşidün **iy ulu kiçi** size benim haberüm var
Zihî devlet benim bugün kim senün gibi yârüm var (Tatçı 2020: 246)*

Topluluğa yönelik seslenme ifadeleri genellikle ünlem gruplarının birlikte kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Ayrıca bu tür seslenmelerde sıfat-fiil kullanımının yaygın olduğu dikkati çekmektedir.

2.2. Bitkilere Yönelik Seslenme İfadeleri

Yunus Emre, şiirlerinde bitkilere de seslenmiştir. Onun şiirinde seslendiği bitki ağaçtır. Ağaç motifi, dünya milletlerinin inanç ve düşünce sistemleri içinde önemli bir yere sahiptir. Bunun sebebi ağacın, yeryüzü ile gökyüzü yani insanoğlu ile Tanrı arasındaki irtibatın sağlanmasında en temel vasıta olarak düşünülmesi ve Tanrı-kul ilişkilerinin düzenlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu düşüncesidir. Bu nedenle ağaç, en ilkel dinlerden en son ve gelişmiş dinlere kadar bütün inanç sistemleri içinde yer bulabilmiş, dinî bir karakter kazanmıştır. İslam dininin kutsal kitabı *Kur'ân-ı Kerim*'de de ağaçlar, Allah'ın varlığına bir kanıttır. Cennet tasvirlerinde sıkça kullanılan ağaçlar, ibret ve benzetme unsuru olarak da geçmektedir. Aynı topraktan ve sudan beslenen bitkilerin tamamen farklı yemişler vermesi Allah'ın varlığının ve yaratıcı gücünün açık bir delilidir (Ergun 2004: 83-85).

Yunus Emre'nin, *Dîvân*'ında ve *Risâletü'n Nushiyye* adlı mesnevisinde seslendiği tek bitki ağaçtır. Türk mitolojisinde ve kültür tarihinde önemli bir yere sahip olan ağaç, "er sırrı" olarak görülmektedir:

*Er sırrıdır sırrın senün er yirüdüdür yirün senün
Ne yirdedür yirün senin sana soraram iy ağaç* (Tatcı 2020: 233)

Yaratılan her varlıkta Allah'ı gören şair; çiçeklerle, ağaçlarla konuşmakta onlardaki gizemi çözmeye uğraşırken Allah'a ulaşmaya çalışmaktadır.

2.3. Hayvanlara Yönelik Seslenme İfadeleri

Bülbül, Yunus Emre'nin şiirlerinde hitap ettiği tek hayvandır. Bahar ve yaz mevsimlerinin habercisi, gülün âşığı olan bu nahif kuş, güzel sesi ve ötüşüyle herkesi kendisine hayran bırakır. Ona duyulan hayranlık aslında onu yaratana duyulan hayranlıktır, bülbül Allah'ın mükemmel yaratıcılığını anlamada sadece bir araçtır.

Kuşları daha çok simgesel özellikleriyle kullanan (Akalin 1993: 21) Yunus Emre'nin şiirlerinde bülbül " lirik bir duyuşun timsali olarak" görülmektedir (Kurnaz 1992: 485). Şiirlerinde çok çeşitli kuşların adını anan şair, sadece bülbüle seslenmekte, onunla söyleşmektedir:

*Yine yaz günleri geldi
Söyle bülbülcüğüm söyle
Cümle çiçekler zeyn oldı
Söyle bülbülcüğüm söyle* (Tatcı 2020: 429)

Çiçeklerin açması, ağaçların yeşerip bülbüllerin ötmeye başlaması tabiatın derin uykusundan uyandığını gösteren işaretlerdir. Allah'ın yarattığı güzelliklerde meydana gelen bu canlanmayı ötüşüyle haber veren de bülbüldür. Bülbülün fiziki yapısı ile sesi birbirine zıttır. Küçük bir kuştan güçlü ve olağanüstü güzellikte bir ses çıkması Allah'ın hikmetli işlerindedir. Bu etkenler, Yunus Emre'nin bülbülü seçmesinin sebepleri olarak düşünülebilir.

3. Cansız Varlıklara Yönelik Seslenme İfadeleri

Yunus Emre, eserlerinde canlı varlıkların dışında cansız varlıklara da seslenmektedir. Seslendiği bu varlıkların bazıları somut hâliyle kâinata yer alırken bazıları sadece zihinde soyut bir tasarım şeklindedir. Bu ayrıma bağlı olarak şairin eserlerinde seslendiği cansız varlıklar somut ve soyut olma durumlarına göre şöyle incelenebilir:

3.1. Somut Varlıklara Yönelik Seslenme İfadeleri

Duyu organlarıyla algılanan varlıklar somut olarak nitelendirilirler. Elle tutulabilen, gözle görülebilen, varlığı boşlukta yer tutan somut varlıklar evrenin görünür hâle gelmesini sağlar. Yunus Emre'nin şiirlerinde seslendiği somut ve cansız varlıklar dünya, Kâbe, tamu, göz, kopuz, çeşte ve sudur. Dizelerde çeşitli konuları anlatırken seslenen bu somut varlıkların müzik aleti, yer, organ ve element adı olduğu görülmektedir.

Somut varlıklar içince en çok seslenen varlıklar yer adlarıdır. Bunlardan ilki olan dünyaya şair şöyle seslenmektedir:

*Bu nefis ile dünyâ fâni bu dünyâya gelen hanı
Aldattın ey dünyâ beni işlerinden bezer oldum* (Gölpınarlı 2020: 144)

Dünya, Allah'ın yaratıcı gücünün ve varlığının kanıtı olan aynı zamanda kulun iki nefes arasında ziyaret edip imtihanını tamamladığı yerdir. “Gerçek âlemin aldattıcı bir yansıması” (Yıldırım, 2011: 99) olan dünya; dervişler, sûfiler, mutasavvıflar tarafından geçici bir durak yeri ve ibret alınması gereken bir mekân olarak kabul edilir. Burada bulunulan sürede ebedî dünyaya hazırlık yapılmalı, zevk ve sefa peşine düşülmemeli, nefsin arzularına gem vurulmalıdır. Yunus Emre de bu düşüncelere bağlı olarak dünyayı geçici olarak görmekte, dünya işlerinden duyduğu sıkıntıyı ifade ederek “*ey dünya*” seslenişleriyle dünyanın aldattıcılığına dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Şair, ölüm eliyle dünyaya veda ederken de ona seslenmektedir. Dünyaya seslenirken herhangi bir hitap ünlemi kullanmamış ancak ‘dünya’ sözcüğüne getirdiği iyelik eki yardımıyla kulların dünyayı sahiplendiğine işaret etmiştir:

*Niçe yıllar ‘ömür sürdüm
Anca ağlayuban güldüm
İşde ecel sana geldüm
Esenledüm dünyam seni* (Tatçı 2020: 473)
Seslenme ifadelerinde yer alan ikinci mekân Kâbe’dir:
*Hak müyesser etse varsam
Güzel Kâbetullah sana
Bakıben hayranın olsam
Güzel Kâbetullah sana* (Yağmur 2008: 343)

Müslümanların kıblesi olan Kâbe, İslam inancına göre yeryüzünde yapılan ilk tapınaktır. İslam'ın şartlarından biri olan hac vazifesinin farzlarından biri Kâbe’yi tavaf etmektir. Tüm bu özellikler Kâbe’ye kutsallık kazandırmaktadır. Allah'ın evi olarak da bilinen bu kutsal mekân, Yunus’un dilinde “*Kâbetullah*” şeklinde ifadesini bulmakta ve ‘güzel’ sıfatıyla pekiştirilmektedir. Yukarıda örneği verilen dizelerde Yunus Emre Kâbe’ye varmayı ve hacı olmayı arzulamakta, bu arzusunu dile getirirken de hem Allah'ın iznini istemekte hem de kutlu mekâna seslenmektedir.

Yunus Emre'nin cehennemi hatırlattığı dizelerinde seslenen varlık Allah; seslenilen ise cehennemdir:

*Mâlik eydür hey hey Tamu korkubanı ditrer kamu
Tanrı buyruğun tutmayan anda bişe biryân ola* (Tatçı 2020: 226)

Tamu, Allah'ın emir ve yasaklarına, İslam inancının gereklerine uymayan kişilerin cezalarını çekecekleri cehennem anlamına gelmektedir. Her şeyin sahibi “Mâlik” cehenneme seslenmekte, emirlerine boyun eğmeyenlerin orada en şiddetli azabı tadacaklarını ifade etmektedir. Şairin seslenme ifadesini oluştururken seçtiği “Hey hey” ünlemi, Allah'ın tüm azametiyle seslenişini ve seslenişin gücünü göstermesi bakımından önemlidir. Çünkü burada seslenen kul değil Allah'tır. Dolayısıyla Yunus'un, sesleniş daha etkili kılmaya çalıştığı söylenebilir. Yine cehenneme seslenişten hareketle şair 'ateş' ögesine de vurgu yapmaktadır. Ateş, yakıp eritme özelliği sayesinde kötü olan her şeyi ortadan kaldıran bir güce sahiptir.

Yukarıda örnek olarak verilen dizede ‘cehennem’ ve ‘Allah’ sözcüklerinin Türkçe kökenli karşılıkları olan ‘tamu’ ve ‘Tanrı’ ibarelerinin kullanılmış olması Yunus Emre'nin Türkçe kullanma bilincini gözler önüne seren örneklerden sadece ikisidir.

Allah, yarattıklarını varlığına delil olarak sunar ve yansımaları evren aracılığıyla insanlara gösterir. Allah'ın yarattığı evreni seyreden insan, yaratılmış olanların güzelliğini, düzenini çözmeye çalışırken yaratıcının da kudretini fark eder. Yaratılanları görmeyi sağlayan organ da gözdür:

*Gel iy gözüm ağla gülmezem ayruk
Cânım dosta gider gelmezem ayruk* (Tatçı 2020: 295)

Şairin dizelerinde seslendiği kopuz ile çeşte, halk müziğinde kullanılan müzik aletleridir. Şair, güftenin besteyle buluşmasına aracılık eden bu çalgı aletlerine soru sormak amacıyla seslenmektedir:

*İy kopuzla çeşte aslun nedür ne işde
Sana su'âl soraram eydivir bana işde* (Tatçı 2020: 404)

“Yunus'un şiirlerinde eski Türk şiiriyle Müslüman Türk şiir geleneğinin birleştiğini görmekteyiz.” (Yakıt 2009: 31). Seslenilen varlık olan kopuz da Türklerin İslamiyet öncesinde kullandıkları çalgının adıdır.

Şairin soru sorarak bilgi almak ve buna bağlı olarak kendi düşüncelerini okura yansıtmak amacıyla seslendiği bir başka somut varlık sudur:

*İy su kandan gelürsin vatanun kanda senün
Kanda çukur bulursan yatagun anda senün* (Tatçı 2020: 307)

Gerçek ve sembolik anlamda hayatın kendisi olan su; insanın, hayvanların, doğanın kısacası evrenin sırrını da gizler. Çünkü her şeyin temelinde ve özünde su bulunmaktadır. Tanrı ile insan arasında koruyucu bir ruh taşıdığına inanılan ve bundan dolayı kutsal bir varlık olarak kabul edilen su, Türk inancında ve kültüründe önemli bir semboldür (Çetindağ Süme 2019: 107).

Yunus Emre, suya vatanını sormakta ve ikinci dizede bu soruya dolaylı olarak kendisi cevap vermektedir. “*Devingenleşen su bir tohumdur; yaşama tükenmek bilmez bir ilerleme kazandırır.*” (Bachelard 2006: 17).

Türk geleneklerinin köklerini tutan en büyük temel olan su, (Ögel 2002: 315) temizliğin, duruluğun, saflığın sembolüdür; masumiyeti ve günahsızlığı çağrıştıran bir anlam alanına sahiptir. Ateş ve cehennem azabı; korkuyu, cezayı; ateşi söndürebilen su da rahmeti, bereketi, gönül ferahlığını sembolize etmektedir. Şair şiirlerinde anâsır-ı erbaa olarak adlandırılan dört temel unsurun iki ögesi olan ateş ve suya seslenmektedir. Bu durum Yunus Emre’nin, insanın yaratılışında bulunan iyi ve kötü yönlerine işaret etme isteği olarak yorumlanabilir. Sonuç olarak dinlerde, mitoloji ve inanışlarda önemli yer tutan ve farklı özellikler atfedilen suya seslenişin tesadüfi olmadığı söylenebilir.

3.2. Soyut Varlıklara Yönelik Seslenme İfadeleri

Soyut kavram, “*Dış dünyaya ait göstergesi doğrudan doğruya gösterilmeyen ve görülmeyen daha doğrusu zihinde belli bir görüntü ve tasavvura sahip olmayan, varlığı kelimeyle sıkı sıkıya bağlı olan kavram*” (Korkmaz 2017: 217) şeklinde tanımlanmaktadır. Soyut sözcüğü, varlığı duyu organlarıyla anlaşılmayan kavramları ifade etmek için kullanılır. Soyut varlıklar ise görülmediği, somut olarak hissedilmediği halde varlığından emin olunan ancak bir maddeye bürünmeyen kavramlardır. İnsan, soyut kavramları duygu dünyasının yardımıyla hissedebilir. Hissettiği kavramı da belleğinde tasarlar ve ona zihninde bir şekil verir.

Yunus Emre’nin dizelerinde seslendiği soyut varlıklar nefis, gönül, ömür, can, ecel ve ölümdür. Bu soyut varlıkların, tasavvuf düşüncesinde ve insanın dünya yolculuğunda önemli yeri olan kavramlar olduğu dikkati çekmektedir.

“*Ruh, can, hayat*” (Devellioğlu 1997: 818) anlamına gelen nefsin direncini ve kibrini kırmak Allah’ın rızasını kazanmaya yönelik bir amaçtır (Uludağ 2021: 404). Nefis, tasavvufi açıdan insanı dünyaya bağlayan ahiretten uzaklaştıran duygu, istek ve ihtiras duygularının genel adı olarak kabul edilir. İnsanın, nefsinin isteklerine bağlı olmasıyla manevi âlemden uzaklaşması birbiriyle paraleldir. Tasavvufta Allah’a yaklaşmak isteyen insanın, nefsinin esiri olmaması ve nefsini esaret altına alması şartı vardır. Dolayısıyla nefis, önemli bir kavramdır ve büyük Türk mutasavvıfı Yunus Emre’nin nefesine sesleniş de bu sebepten ötürüdür:

*Ey benim kutsuz nefsim kanda varasın bir gün
Ecel avlayıp yutar ele giresin bir gün* (Yağmur 2008: 298)

Yunus Emre nefesine seslenirken uğursuz, mutluluk getirmeyen anlamına gelen ‘kutsuz’ sıfatını kullanmıştır. Çünkü ona göre nefis; insanı yoldan çıkararak, doğrudan uzaklaştıran bir tuzaktır. Nefsin peşinden giden, onun isteklerini yerine getiren kul, Allah yolundan uzaklaşarak dünyanın geçici nimet ve ihtiraslarının büyümesine kapılır. Nefsin varlığı da insanın varlığı ile birlikte ölüm eliyle ortadan kalkar. Şair de ‘ey’ ünlemiyle seslendiği nefse ölüm gerçeğini hatırlatmaktadır. Bu sesleniş ifadesiyle Yunus, dünyaya bakış açısını bir kez daha ortaya koymuş olur.

Sanatçının şiirlerinde geçen önemli kavramlardan biri de gönüldür. Gönülün Allah’ın evi olduğunu “*Dostun evi gönüllerdir.*” dizesiyle ifade eden Yunus, tasavvufta gönülün

taşıdığı önemi çok güzel vurgulamıştır. Gönlüne seslendiği dizelerde Allah'ı anmakta, ona ulaşma yolunda gönlünü rehber edinmektedir:

*Yoldaş olalım ikimiz
Gel dosta gidelim gönül
Hâldaş olalım ikimiz
Gel dosta gidelim gönül* (Tatçı 2020: 315)

Şair, gönlünün kılavuzluğunda Allah'a ulaşmayı istediği için ona seslenmektedir. Zira gönül Allah sevgisiyle dolu olan yerdir. Gönül ayrıca insanın tüm duygularının yeşerdiği manevi bir iklimdir. Kişi, olumlu ya da olumsuz ne yaşarsa gönlünde yaşar, bunun için gönül insanın kendisidir. Bu düşünceden hareketle Yunus'un gönlüne seslenirken aslında kendisine seslendiğini, kendisiyle konuştuğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda verilen örnekte herhangi bir seslenme ünlemi kullanmadan gönlüne hitap eden şair, bazı dizelerinde de ünlemlerden yararlanmışır:

*İy gönül bize kerem kıl bile seyrân idelim
Cân u tenden geçübün gel 'azm-i cânân idelim* (Tatçı 2020: 342)

*Eyâ gönül açgıl gözün fikrin yavlak uzatmagıl
Bakgıl kendi dirliğine kimse aybın gözetmegil* (Gölpınarlı 2020: 325)

Ömür, insanlara dünyada geçirmeleri için verilen sürenin adıdır. Yunus Emre ömrüyle söyleşmekte ona seslenerek sitem etmektedir:

*'Ömrüm beni sen aldadun
Âh n'ideyin 'ömrüm seni* (Tatçı 2020: 406)

Türkçenin güçlü şairi *Dîvan*'ında yer alan bir başka şiirinde ömre şöyle seslenmektedir:

*İy benüm 'ömrüm kuşu kanda varasın birgün
Ecel avlayup yudar ele giresin birgün* (Tatçı 2020: 387)

Yukarıda verilen örnekte ömür, kuşa benzetilmektedir. Ömür de, ruhun bedenden ayrılmasıyla tıpkı kuş gibi uçup gidecektir. Ömür ve ölüm birbirini hatırlatan ve tamamlayan iki unsurdur. Ömrü sona erdiren ölümdür, ölümün gerçekleşebilmesi için de ömrün varlığı şarttır. Bu gerçeği fark eden Yunus, ömürle ölümü aynı dizede ele almış, ömrün geçiciliğini "*İy benüm 'ömrüm kuşu*" seslenişleriyle hatırlatmıştır.

Yunus Emre'nin seslenme ifadesiyle birlikte kullanıldığı bir diğer soyut varlık ise candır. *Risâletü'n Nushiyye*'de beden içindeki öz olan cana/ruha şöyle seslenilmektedir:

*Bu ne hâldür sana iy faydasız can
Ki yokdur gayretür iy kaydasız can* (Günay ve Horata 2019: 166)

"*Derviş Yunus'a göre can, Allah tarafından bedene teslim edilmiş bir emanettir. Emanet, vakit tamam olduğunda Allah'ın emri, Azrail'in pençesiyle alınarak gerçek sahibine verilir.*" (Yıldırım 2011: 99). İnsan, beden ve ruhtan ibaret bir varlıktır. Ruhun/canın elbisesi olan beden geçici, ruh/can ise ölümsüzdür. Fani ve ebedi iki unsuru bünyesinde taşıyan insan, ömür bilmecesini doğru çözmek suretiyle ebedi dünyada

mutluluğa erişecektir. Yunus Emre'nin cana seslenirken '*aydasız*' ve '*kaydasız*' sıfatlarını kullanmasında bir düşünce derinliği bulunmaktadır. Çünkü şair, dünya imtihanında canı kaygısız görmekte, fenafillaha ulaşmada onun yeteri kadar hevesli olmadığını söylemeye çalışmaktadır. "*Bu ne hâldür sana iy aydasız can*" dizesiyle de sitemini dile getirmektedir. Allah'a ulaşacak olan varlık beden değil ruh/candır, Yunus bu nedenle cana seslenmekte, onu uyarmaktadır.

Dîvân'da hitap edilen varlıklardan biri de eceldir. Yunus Emre ecele seslenirken insanların ölüm karşısındaki çaresizliğini hissettirmektedir:

*Niçe yıllar 'ömür sürdüm
Anca agrayuban güldüm
İşde ecel sana geldüm
Esenledüm dünyam seni* (Tatcı 2020: 473)

Ecel, ömrün son bulduğu zaman dilimidir. Ölüm anı olarak da bilinen ecel, Yunus'un şiirinde dünyanın geçiciliğini, ölümün gerçekliğini anlatmak için seslenilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ecelden ayrı düşünülemez bir başka soyut kavram da ölümdür. Çünkü ölümün gerçekleşmesi ecelin gelmesiyle mümkündür:

*İy niçe arslanları alur akdarur ölüm
'Azrâil pençesine bir yoksulca döyemez* (Tatcı 2020: 282)

Dünyanın geçici bir konak yeri olduğunu insanlara haykıran bir çığlık olan ölüm; yaratıcının yüceliğini, Allah'ın sonsuz gücünü simgeleyen bir olaydır (Yıldırım 2011: 99). Şair bu gerçeği anlatmak için ölüme de seslenmiştir.

4. Şairin Kendisine Yönelik Seslenme İfadeleri

Mahlas, bir şairin kullandığı takma addır. Yunus Emre de eserlerinde farklı mahlaslar kullanmıştır. *Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası)* adlı çalışmada şairin 11 farklı mahlası toplamda 207 kez tekrarladığı bilgisi verilmektedir. Bu mahlaslar içinde en çok kullanılanın Yûnus olduğu ifade edilmektedir. Yûnus dışında miskin, âşık, biçâre, derviş sıfatlarıyla oluşturulmuş mahlaslarının bulunduğu da belirtilmektedir (Uysal 2014: 41). Şairin kullandığı mahlaslardan kendisine yönelik seslenme anlamı taşıyanların sayısı da fazladır. Yunus Emre'nin kendisine yönelik seslenme ifadeleri, şairin mahlas olarak kullandığı örnekler içinde kendisine seslenerek oluşturduğu hitapları kapsamaktadır. Bu hitaplar, şairin sıfatlarla birlikte kullandığı seslenmeler ile sadece adını kullanarak oluşturduğu seslenmelerden oluşmaktadır. Şairin kendisine yönelik seslenişleri uyarı, pişmanlık, nasihat, eleştiri ve bilgilendirme içermektedir.

Şair kendisine seslenirken en çok 'miskin' ve 'biçâre' sıfatlarını kullanmaktadır. Onun, kendisine yönelik olarak kullandığı seslenme ifadelerinde; miskinlik, çaresizlik, zayıflık anlamı veren sözcükleri tercih etmesi, Allah katında insanın aciz olduğunu anlatmaya yöneliktir. Yunus, belirtilen sıfatları adıyla birlikte kullanarak kendi şahsında insanların acizliğini, güçsüzlüğünü anlatmaya çalışmakta ve yaratıcısına olan ihtiyacını dile getirmektedir.

Yunus Emre 'miskin' ve 'biçare' sıfatlarını bazı seslenmelerinde ayrı bazı seslenmelerinde de birlikte kullanmaktadır. Zelil, hor, zavallı anlamına gelen miskin sözcüğü tasavvufta varlık duygusundan sıyrılarak yokluğa ulaşan ve kendisinde hiçbir varlık görmeyen anlamına gelmektedir (Cebecioğlu 2009: 184). Yunus Emre'nin miskin sıfatını çok kullanması, miskin'in tasavvuftaki anlamıyla doğrudan ilgilidir. Kendi varlığını Allah'ın varlığında yok ederek fenafillaha ulaşma yolundaki kul miskindir, tüm zenginlikler içinde yoksuldur.

Yunus Emre'nin miskin sıfatını kullanarak şahsına seslendiği dizeler şunlardır:

***Yûnus miskîn** bu öğüdi sen sana virsen yig idi
Bu şimdiki mahlûkâta öğüt assı kılmaz ola* (Tatçı 2020: 224)

***İy miskîn Yûnus** n'eyesün derdini kime söylesün
Bir dem teferrüç eylesün bu dünyânun hâllerine* (Tatçı 2020: 431)

Yunus da kendisini Allah'ın azameti karşısında aşağı görmektedir, amacı nefsinin terbiye ederek masivadan uzaklaşıp tek ve mutlak varlık olan Allah'a ulaşmaktır. Bu nedenle de miskin sıfatını kendine uygun görmektedir.

Kendisine seslenirken kullandığı bir diğer sıfat, çaresizlik anlamındaki biçaredir. Allah'ın yazdığı kadere teslim olan insanın, başına gelecekleri kontrol edebilme veya değiştirme şansı yoktur. Kendisine biçilen ömrü yaşayıp ebedi dünyaya göç edecek olan insan, yazılanlar karşısında çaresizdir. Bu çaresizlikle Allah'ın gücüne boyun eğer. Şair, insanın yaşadığı çaresizlik duygusunu adıyla birleştirerek kendisine şöyle seslenmektedir:

***Hey Emrem Yûnus bî-çâre**
Bulunmaz derdüne çâre
Var şimdi gez şârdan şâra
Şöyle garîb bencileyin* (Tatçı 2020: 389)

***İy bî-çâre Yûnus** hemân
Dost yolına gerek kurbân
Vir cânunı iste cânân
Gel yanalım dostlarıyla* (Tatçı 2020: 418)

***İy Yunus Emre bî-çâre**
Özün dutgul togru yâre
Ölüme yogımış çâre
Esenledüm dünyâm seni* (Tatçı 2020: 474)

Sanatçının eserlerinde biçare ve miskin sıfatlarının birlikte kullanıldığı hitaplar da bulunmaktadır. Bu hitaplarda insanın zayıflığı pekiştirilerek anlatılmaya çalışılmaktadır.

***Bîçâre za'îf Yunus** neye hased idersün
Kamu esbâbunı döküp 'uryân olasın birgün* (Tatçı 2020: 361)

***Bîçâre miskin Yunus** aşktan da'vi kılarsın
Dosttan haber gelicek yüz sürüyü varasın* (Gölpınarlı 2020: 298)

Miskin biçâre Yunus gördüm bildim demegil

Tut erenler eteğin düşgil suyuna bir gün (Gölpınarlı 2020: 67)

Şairin kendisine yönelik hitaplarında genellikle kendini eleştirdiğini, kusurlarını anlattığını, iç beniyile konuştuğunu söylemek mümkündür. Kendine kızmakta, sitem etmekte ve Allah'a ulaşma, kâmil insan olma yolunda kendini eksik hissetmektedir. Bu ruh durumunu da kendisiyle konuşurken yine kendisine yönelttiği seslenmelerine yansıtmaktadır.

Allah dostu olan Yunus Emre, yaratıcısına sonsuz bir aşkla bağlıdır. Bu aşkını kendisine Âşık Yunus diye seslenerek ifade etmektedir:

'Âşık Yûnus sen cânunu Hak yolına eyle fidâ

Bu şeyhila buldum Hakk'ı ben gayrı nesne bilmezem (Tatçı 2020: 337)

Şairin sadece adını söyleyerek oluşturduğu seslenme ifadeleri de vardır ancak bunların sayısı, sıfat kullanarak oluşturduğu seslenme ifadelerine oranla azdır. Bu seslenmelerde 'hey, iy, ya' ünlemleri kullanılarak okuyucunun dikkati çekilmeye çalışılmaktadır:

Hey Yunus Emre ölünce var yürü doğru yolunca

Dünyâsını terk edenler yarın hasrette olmaya (Gölpınarlı 2020: 92)

İy Yûnus sen ölicecek sinün nûrla tolicak

İmân yoldaş olıcak âhirete şîr gider (Tatçı 2020: 242)

Ya Yunus hani aklın keksizin söyler dilin

Pâyânı yok bu yolun yazıda dolanasın (Gölpınarlı 2020: 319)

Yunus gerçek âşık isen mülke sûret bezemegil

Mülke suret bezeyenler kara toprak olmuş yatar (Gölpınarlı 2020: 58)

Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler

Meğer Hızır İlyas ola Âb-ı hayat içmiş gibi (Gölpınarlı 2020: 63)

Yukarıda örneği verilen seslenme ifadelerinde şair bazen Yunus bazen de Yunus Emre adını kullanmayı tercih etmiştir. Seslenme kalıbını oluşturan sözcükler ne olursa olsun asıl amaç yapılması gerekenleri anlatmak, insanı doğru yola yöneltip öte dünyaya hazırlamaya çalışmaktır.

5. Sonuç

Yunus Emre'nin *Dîvân ve Risâletü'n Nushiyye* adlı eserlerinde farklı kişi, kavram ve nesneye hitap edilmek suretiyle birbirinden farklı 100'e yakın seslenme ifadesi kullanılmış, bu seslenme ifadeleri, hitap edilen varlıklara bağlı olarak şekillenmiştir. Dikkati çekmek, söyleyişi güçlü kılmak, anlamı pekiştirmek amacıyla kullanılan bu seslenmeler Yunus Emre'nin dünya, ölüm, ahiret, tasavvuf, din gibi konular ile ilgili düşüncelerini aktarmaya, okuyucunun dikkatini belli konular üzerine yoğunlaştırmaya çalışma amaçlıdır.

Yunus Emre eserlerinde Allah'a, canlı varlıklardan insan, bitki ve hayvanlara; cansız varlıklardan somut (dünya, Kâbe, tamu, kopuz, çeşte, göz, su) ve soyut (nefis, gönül, ömür, can, ecel, ölüm) varlıklara ve kendisine seslenmiştir. Seslenme ifadelerinin ve hitap edilen varlıkların çokluğu; şairin vermek istediği mesajı, uyarmak istediği kitleleri gösterir niteliktedir. Hitaplarda kardeşlik, sevgi, akıl, doğruluk gibi olumlu vasıflar öne çıkarılmış ve selamlaşmalar, hitap göreviyle kullanılmıştır.

Yunus Emre'nin şiirlerinde en çok insanlara yönelik seslenme ifadesi bulunmaktadır. Bunu sebebi şairin insanları gaflet uykusundan uyandırma, gerçeğe çağırma, Allah'a inanmaya ve onu anlamaya davet etme düşüncesidir. İnsanlara yönelik seslenmelerde hem olumlu hem olumsuz sıfatlar kullanılarak ifadeler farklılaştırılmış ve önemli noktalara dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Seslenme ifadelerinde çok sayıda sıfat ve sıfat-fiil grubu ile topluluk adı kullanılmıştır. Kullanılan sıfatlar ve sıfat-fiil grupları, insanların dünya hayatında değer verdikleri, sahip olmak istedikleri şeylere işaret etmektedir. Seslenmelerde ayrıca insanların eksik taraflarını belirten sıfatlara da yer verilmiştir. Topluluk adlarının kullanımı, şairin seslenme ifadeleriyle vermek istediği iletinin tüm insanlığa yönelik olduğunu göstermektedir. İnsanlara seslenilirken 'insan' sözcüğünün hiç kullanılmamış olması çalışmadan elde edilen bir diğer sonuçtur.

Şairin insanlardan sonra en çok hitap ettiği varlık Allah'tır. Allah'a yönelik seslenme ifadeleri; kulun Allah'a olan sevgisini ifade etmek, ondan yardım dilemek amacıyla kullanılmıştır. En az hitap ettiği varlıklar ise bitkiler ve hayvanlardır. Bu durum, şairin düşüncelerini aktarmak ve çeşitli konularda uyarmak istediği kitlenin bitki ve hayvan değil insan olmasından kaynaklanmaktadır.

Seslenme ifadelerinin birçoğunun başında "behey, ey, eyâ, hey, i, iy, yâ" ünlemleri kullanılmış böylece hitabın vurgusu artırılmıştır. Bir kısmı sözcük hâlinde olan seslenmelerin bir kısmı sözcük grubu şeklindedir. Bazı seslenme ifadeleri arka arkaya tekrar edilmiş böylece hem dikkat çekmek hem de söylemek istenenler pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bütün bu çıkarımlar Yunus Emre'nin dili kullanmadaki zenginliğini gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- AKALIN, L. Sami (1993). *Türk Folklorunda Kuşlar*. Ankara: Ersa.
- AKSAN, Doğan (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ALYILMAZ, Cengiz (1998). "Ünlemlerin Seslenmeleri Kuvvetlendirici İşlevleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10, 35-41.
- ALYILMAZ, Semra (2015). "Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 54, 31-50.
- BABA, Safer (1998). *İstlâhât- Sofiyye Fî vatan-ı Asliyye Tasavvuf Terimleri*. İstanbul: Heten Ketten.
- BACHELARD, Gaston (2006). *Su ve Düşler Maddenin İmgelemi Üzerine Deneme*. (Çev. Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç.
- ÇETİNDİAĞ SÜME, Gülde (2019). *Alıp Manaş'ın Sembolik Serüveni (Alıp Manaş Destanı'nın Altay Varyantı)*. İstanbul: Kesit.
- DEMİRAY, Kemal (1988). *Temel Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılâp.
- DEVELLIOĞLU, Ferit (1997). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

- DOĞRU, Fatih (2018). “Seslenme Sözcükleri ve Genel Türkçe Sözlüklerdeki Görünümü”. *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19/1, 135-150.
- ERGUN, Pervin (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki (2020). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: İş Bankası.
- GÜNAY, Umay; HORATA, Osman (2019). *Risâletü'n-Nushiyye*. Ankara: Akçağ.
- KARAAĞAÇ, Günay (2018). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KORKMAZ, Zeynep (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- KUÇKARTAY, İristay (1997). “Özbeklerde Hitap Kültürü”. *Türk Dili*, 549, 257-266.
- KURNAZ, Cemal (1992). “Bülbül”. *İslâm Ansiklopedisi* 6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 485-486.
- ÖGEL, Bahaeddin (2002). *Türk Mitolojisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ŞEN, Serkan (2008). “Dede Korkut Kitabı’nda Kadına Yönelik Hitaplar”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3/2, 627-641.
- TATCI, Mustafa (2020). *Yunus Emre Divânı*. İstanbul: H.
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- ULUDAĞ, Süleyman (2021). *Temel Tasavvufî Kavramlar*. İstanbul: Ketebe.
- UYSAL, İdris Nebi (2014). *Yunus Emre Divanı (Karaman Nüshası)*. İstanbul: Kesit.
- YAĞMUR, Selim (2008). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Dergâh.
- YAKIT, İsmail (2009). *Yunus Emre’de Sembolizm Çıktım Erik Dalına*. İstanbul: Ötügen.
- YILDIRM, Nilüfer (2011). “Ölümlerle Ölümsüzleşen Şair: Yunus Emre”. *IJSES Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 1 (1), 97-104.
- YOLDAŞEV, A.A. (2012). “Türk Dillerinde Seslenme Sözcükleri” (Çev. Bahar Güneş). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 48, 441-446.